

УДК 338.436

А. О. Сірінюк,
аспірант кафедри економіки,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-9198-6630>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.4.188

СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ФОРМ АГРОБІЗНЕСУ

A. Sirinok,
Postgraduate student of the Department of Economics, Dnipro State Agrarian and Economic University

THE ESSENCE OF THE DEVELOPMENT OF INTEGRATION FORMS OF AGRIBUSINESS

Зазначено, що інтеграційні форми є закономірним результатом еволюції економічних відносин — розвитку конкуренції, концентрації та централізації капіталів. У разі становлення ринкових взаємин в Україні, різноманітних форм власності і господарювання, зростаючої конкуренції, найефективнішою і пріоритетною формою організації розширеного відтворення стає інтеграція. Аргументовано, що науково-технічний прогрес, індустріалізація сільського господарства об'єктивно вимагають концентрації капіталу у великих об'єднаннях, де ефективніше використовуються всі фактори виробництва на основі впровадження трудо-, ресурсо- та енергоощадних технологій. Так, у США, де особливо активно відбувається процес концентрації капіталу та виробництва в аграрній сфері, темпи "вимивання" дрібних ферм виявилися фантастичними.

Визначено, що кожна з названих інтеграцій має свої особливості, але в основі всіх їх лежить поняття теорії систем, що означає стан пов'язаності окремих диференційованих частин в ціле, а також процес, що веде до такого стану. Інтеграція суб'єктів господарювання має як горизонтальні, так і вертикальні межі. Відповідно до цього виділено горизонтальну, вертикальну та змішану (конгломеративну) інтеграцію. Горизонтальна інтеграція є системою взаємозв'язків між підприємствами галузі, тобто відображає внутрішньогалузеві зв'язки. Вона розвивається у міру поглиблення суспільного поділу праці на основі кооперування окремих підприємств для вирішення загальних виробничих завдань, оптимальної концентрації та спеціалізації виробництва. Вертикальна інтеграція — це поява нових структур внаслідок об'єднання підприємств, що належать до різних галузей, за принципом технологічного зв'язку виробничих процесів. На думку ряду вчених вертикальна інтеграція є однією з форм об'єднання всіх або ряду суміжних ланок процесу виробництва та обігу.

It is noted that integration forms are a natural result of the evolution of economic relations — the development of competition, concentration and centralization of capital. In the case of the formation of market relations in Ukraine, various forms of ownership and management, growing competition, integration becomes the most effective and priority form of organizing expanded reproduction. With the interaction of agricultural raw material production and its processing, integrated agro-industrial formations are adapted to the conditions of a market economy and competitive. In economically developed countries, forms of concentration, cooperation and integration of production are in place. The advantages of large-scale production over small-scale production are beyond doubt. Scientific and technological progress, the industrialization of agriculture objectively require the concentration of capital in large associations, where all factors of production are used more effectively based on the introduction of labor-, resource— and energy-saving technologies. Thus, in the USA, where the process of concentration of capital and production in the agricultural sector is particularly active, the pace of "washing out" of small farms turned out to be fantastic.

It is determined that each of the above-mentioned integrations has its own characteristics, but all of them are based on the concept of systems theory, which means the state of connection of individual differentiated parts into a whole, as well as the process leading to such a state. The integration of business entities has both horizontal and vertical boundaries. Accordingly, horizontal, vertical and mixed (conglomerate) integration are distinguished. Horizontal integration is a system of relationships between enterprises of an industry, that is, it reflects intra-industry relations. It develops as the social division of labor deepens on the basis of cooperation of individual enterprises to solve common production tasks, optimal concentration and specialization of production. Vertical integration is the emergence of new structures as a result of the unification of enterprises belonging to different industries, according to the principle of technological connection of production processes. According to a number of scientists, vertical integration is one of the forms of unification of all or a number of adjacent links in the production and circulation process.

Ключові слова: інтеграційні форми, концентрації та централізації капіталів, взаємодія виробництва, розширене відтворення, індустріалізація сільського господарства, спеціалізації виробництва.

Key words: integration forms, concentration and centralization of capital, interaction of production, expanded reproduction, industrialization of agriculture, specialization of production.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Інтеграційні форми є закономірним результатом еволюції економічних відносин — розвитку конкуренції, концентрації та централізації капіталів. В процесі становлення ринкових взаємин в Україні, різноманітних форм власності і господарювання, зростаючої конкуренції, найефективнішою і пріоритетною формою організації розширеного відтворення стає інтеграція. При взаємодії виробництва сільськогосподарської сировини та її переробки, інтегровані агропромислові формування є адаптованими до умов ринкової економіки та конкурентоспроможними. В економічно розвинених країнах йдуть форми концентрації, кооперації та інтеграції виробництва. Переваги великого виробництва перед дрібним не викликають сумнівів. Науково-технічний прогрес, індустріалізація сільського господарства об'єктивно вимагають концентрації капіталу у великих об'єднаннях, де ефективніше використовуються всі фактори виробництва на основі впровадження трудо-, ресурсо- та енергоощадних технологій [1, с. 411]. Так, у США, де особливо активно відбувається процес концентрації капіталу та виробництва в аграрній сфері, темпи "вимивання" дрібних ферм виявилися фантастичними.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Результати дослідження розвитку інтеграційних форм агробізнесу і його галузей відображені у працях провідних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, таких як: Ю. Малько, О.С. Чмельової, А.К. Дергачова, Ю. Самійлик, М. Вернигори, М.П. Бутко, В.С. Родіна, С.О. Корецької, П.М. Макаренко, В.І. Пілявського та інших.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження розвитку інтеграційних форм агробізнесу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтеграція — це складне економічне явище, якому властива системність і багатогранність прояву стосовно умов певного економічного середовища функціонування суб'єктів, тобто це процес, що призводить до стану пов'язаності окремих елементів системи. Економічна інтеграція відбувається як на рівні національних господарств країни, так і між підприємствами, фірмами, компаніями, корпораціями. Відрізняють три рівні економічної інтеграції: територіальну, організаційну, внутрішньоорганізаційну [2, с. 127]. Кожна з названих інтеграцій має свої особливості, але

в основі всіх їх лежить поняття теорії систем, що означає стан пов'язаності окремих диференційованих частин в ціле, а також процес, що веде до такого стану. Інтеграція суб'єктів господарювання має як горизонтальні, так і вертикальні межі. Відповідно до цього розрізняють горизонтальну, вертикальну та змішану (конгломеративну) інтеграцію.

Горизонтальна інтеграція є системою взаємозв'язків між підприємствами галузі, тобто відображає внутрішньогалузеві зв'язки. Вона розвивається у міру поглиблення суспільного поділу праці на основі кооперування окремих підприємств для вирішення загальних виробничих завдань, оптимальної концентрації та спеціалізації виробництва [3, с. 69].

Вертикальна інтеграція — це поява нових структур внаслідок об'єднання підприємств, що належать до різних галузей, за принципом технологічного зв'язку виробничих процесів. На думку ряду вчених вертикальна інтеграція є однією з форм об'єднання всіх або ряду суміжних ланок процесу виробництва та обігу. Вертикальна інтеграція є закономірним об'єктивним процесом будь-якої економічної системи, як планової, так і ринкової. Її зміст залишається однаковим, розрізняються лише підходи: за ринкової економіки до інтеграції підходять з позиції виживання за умов конкуренції, а за соціалізму — з погляду зручності для планово-адміністративного управління. В теорії ринкової економіки сформульовано три основні мотиви виникнення вертикальної інтеграції, які безпосередньо впливають на тип організаційної структури інтегрованого формування [4].

1. Економія на масштабі виробництва — техніко-технологічна економія, яку отримують в результаті концентрації виробництва. Концентрація обсягів виробництва дозволяє розширити межі оптимального використання техніки та обладнання, що призводить до технічного ефекту масштабу.

2. Економія в масштабі сфери діяльності (економія на різноманітності виробленої продукції та ринків збуту). Вона досягається шляхом організації багатопрофільної діяльності у вигляді диверсифікації.

3. Економія на трансакційних витратах. Щоб знизити ці витрати, виникає мотивація до встановлення вертикального контролю, що включає вертикальні обмеження і вертикальну інтеграцію. Якщо за умов планової економіки основною формою вертикальних обмежень виступав договір контрактації, то постприватизаційний період — давальницькі контракти,

бартерні угоди, товарне кредитування та інші механізми, що є перехідною формою до організації вертикальної інтеграції [5].

До суттєвих переваг вертикальних інтегрованих ланцюжків слід також віднести зниження ризиків, пов'язаних із виконанням укладених угод, та підвищення ефективності прийняття рішень та управління внаслідок досить високого ступеня поінформованості про всі стадії виробничого процесу. Разом із тим, формування вертикальних інтегрованих структур таїть у собі низку загроз як економіці регіону загалом, так і самим підприємствам. Їх створення на обмеженому ринку може сприяти виникненню монополії та встановленню бар'єрів входу на ринок. Функціонування підприємств у рамках вертикального інтегрованого об'єднання знижує стимули до пошуку найбільш оптимальних постачальників і меншою мірою спонукає їх до підвищення ефективності спільної діяльності [6, с. 119].

Змішану інтеграцію називають також конгломеративною (або конгломератною), оскільки об'єднані при цьому підприємства не мають між собою будь-якого виробничого або функціонального зв'язку, що є однією з найважливіших особливостей конгломерату. В основі конгломеративної інтеграції лежить ідея диверсифікації (від лат. "diversus" — різний та "facere" — робити). Диверсифікація компаній часто здійснюється шляхом злиття та поглинання, при цьому товари та послуги поглиненої компанії, що утвердилися на ринку, використовуються для розширення асортименту товарів і послуг компанії, що поглинула.

Кожен із розглянутих типів інтеграції має свої переваги та недоліки, всебічний і комплексний облік яких необхідний при обґрунтуванні вибору тієї чи іншої організаційної форми інтегрованої структури залежно від специфіки інтересів її потенційних учасників, характеру їх виробничих, фінансових та інших взаємозв'язків, можливостей та умов створення об'єднань в Україні [7, с. 15].

Об'єктивними перевагами інтегрованих форм агробізнесу є підвищення конкурентоспроможності на ринку сільськогосподарської продукції; запобігання марнотратству при реалізації сільськогосподарської продукції та закупівлі промислових товарів; недопущення роздування цін під час руху сільськогосподарської продукції від виробника до споживача; створення системи різних економічних та соціальних послуг. Крім того, в сучасних умовах України інтеграція дозволяє: забезпечити

раціональні пропорції між обсягами одержуваної сільськогосподарської сировини та переробними потужностями; використовувати у виробництві в основному власну дешеву сировину високої якості; прискорити просування продукції з однієї технологічної фази до іншої; більш повно використовувати сировину та відходи, отримані при переробці; оптимізувати чисельність управлінського персоналу та знизити витрати на його утримання; організувати дієвий захист товаровиробників у владних структурах; створити у виробників продукції економічну мотивацію виробництва якісного продукту; прискореними темпами вирішувати соціальні проблеми.

Інтеграційна форма агробізнесу дозволяє забезпечити вирішення спільних та приватних завдань (рис. 1).

Найважливіше завдання на першому етапі полягало в тому, щоб сприяти виходу агробізнесу із кризи шляхом об'єднання коштів партнерів, інвестування в агробізнес, що мало би високий рівень рентабельності, а також зниження витрат на спільне виробництво продукції. Для вирішення цього завдання були потрібні не тільки економічні, а й адміністративні заходи. У такій ситуації партнери агробізнесу мають налагоджувати міжгалузеві економічні зв'язки на взаємовигідних умовах: переробні підприємства — підбирати вигідні сировинні бази та ринки збуту продукції, а сільгосптоваровиробники — визначати інвесторів, які сприятимуть розвитку виробництва.

Підприємства як структурні підрозділи об'єднань могли набувати господарської самостійності без згоди трудових колективів. З угод, що здійснюються, тільки невелика частина може бути кваліфікована як класичні зразки злиття і поглинання. Отже, інтегровані форми здатні оперативно реагувати на зміну ситуації на ринку, домагатися зниження витрат і вирішувати перелічені завдання внаслідок того, що вони створюються і функціонують як система, заснована не так на адмініст-

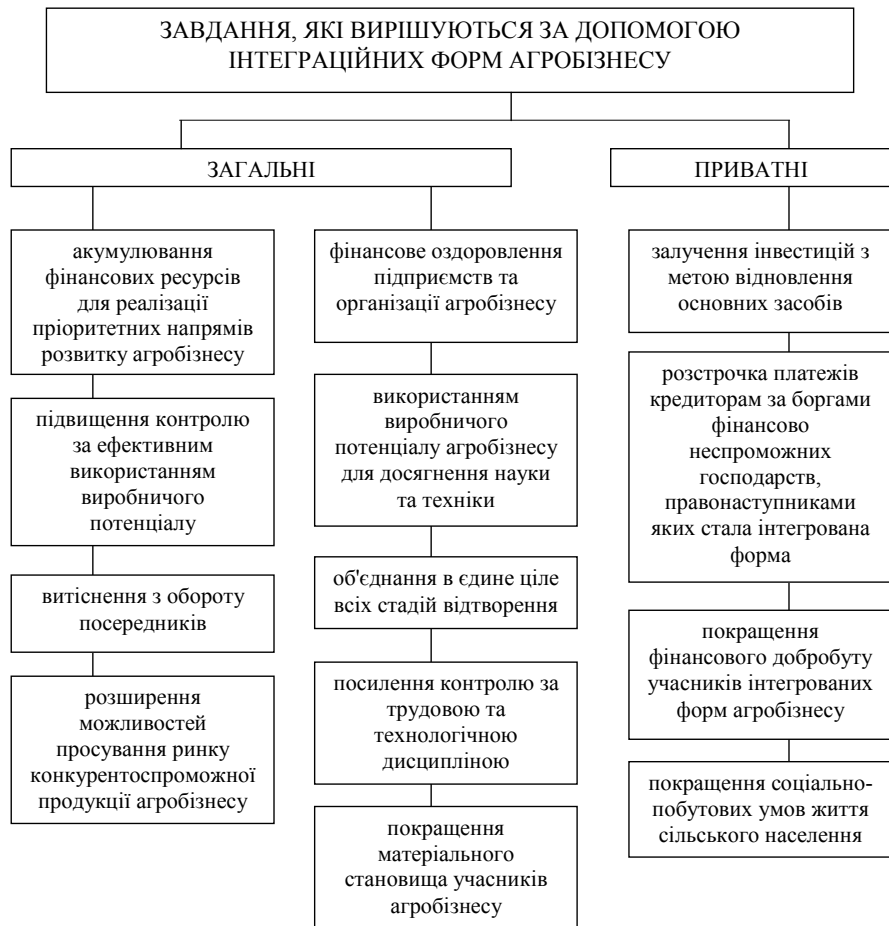

Рис. 1. Завдання, які вирішуються за допомогою інтеграційної форми агробізнесу

ративних принципах, як в економічній зацікавленості всіх учасників у результатах спільної діяльності.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проте виявлені значні переваги інтеграції не реалізуються автоматично, і для отримання ефекту необхідно визначати адекватні ситуації організаційно-економічні характеристики утворення інтеграційних форм з урахуванням дослідження особливостей і розвитку інтеграційних форм в Україні.

З переходом до ринкової економіки міжгалузеві зв'язки адміністративно-командної системи переважно зруйнувалися. Для інтеграції підприємств агробізнесу були потрібні інші умови, що базуються на властивих ринку виробничих відносинах — приватній власності на засоби виробництва, законі вартості та свободі підприємництва. Проте здійснити агропромислову інтеграцію з урахуванням законів ринкової економіки відразу було неможливо.

Література:

1. Яценко О. М., Андрющенко А. Д., Осадчук В. Є., Кирилюк О. В. Архітектура інноваційної екосистеми агротрейдингу в умовах цифровізації. Scientific journal "Modeling the development of the economic systems". 2025. № 4. С. 407—418. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-18-52>.
2. Стратегія відновлення деокупованих територій України: виклики постконфліктного розвитку та шляхи їх подолання: колективна монографія. Івано-Франківськ, 2025. 721 с.
3. Яценко О. М., Андрющенко А. Д., Осадчук В. Є., Кирилюк О. В. Світовий досвід використання блокчейну, токенизації та криптоактивів у цифровізації інноваційних екосистем агротейдингу. Цифрова економіка та економічна безпека. 2025. № 6 (21). С. 66—78. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.21-32>.
4. Запша Г. М., Лівінський А. І., Телічко Н. О. Механізм антикризового управління фінансовою діяльністю аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій. Актуальні питання економічних наук. 2025. № 18. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17850457>
5. Власенко В. А. Принциповий підхід до формування антикризової програми розвитку підприємства в умовах інтеграційних процесів. Проблеми системного підходу в економіці: збір. наук. праць. Київ: Національний авіаційний університет. 2019. № 4 (72). DOI: <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2019.142-155>.
6. Методичне та інституціональне забезпечення селективного регулювання товарних ринків: монографія / [Буркинський Б.В. та ін.]; за ред. Б.В. Буркинського та О.В. Нікішиної; НАН України, ДУ "Ін-т. ринку і екон.-екол.-дослідж. НАН України". Одеса: ДУ "ІРЕЕДНА-НУ", 2024. 365 с.
7. Бондаренко В. М., Бондаренко Л. М., Соколюк К. Ю. Формування ринкової системи управління земельними ресурсами. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2019. №. 53. С. 14—22.
8. Яценко О. М., Андрющенко А. Д., Осадчук В. Є., Кирилюк О. В. Цифрова трансформація екосистем в умовах глобальних викликів. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2025. № 4. С. 265—272. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-4-52>.

References:

1. Yatsenko, O., Andriushchenko, A., Osadchuk, V., Kyryliu, K. O. (2025), "Architecture of an innovative agricultural trading ecosystem in the conditions of digitalization", Scientific journal "Modeling the development of the economic systems, vol. 4, pp. 407—418. <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-18-52>.
2. Mel'nykova, K.V. (2025), Stratehiia vidnoblennia deokupovanykh terytorij Ukrainy: vyklykypostkonfliktnoho rozvytku ta shliakhy ikh podo-lannia [Strategy for the restoration of the deoccu-pied territories of Ukraine: challenges of post-conflict development and ways to overcome them], Ivano-Frankivs'k, Ukraine.
3. Yatsenko, O., Andriushchenko, A., Osadchuk, V., Kyryliu, K. O. (2025), "Global experience in the use of blockchain, tokenization, and crypto-assets in the digitalization of innovative agritrading ecosystems", Digital Economy and Economic Security, vol. 6 (21), pp. 66—78. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.21-32>.
4. Zapsha, H.M., Livinskyi, A.I. and Telichko, N.O. (2025), "Mechanism of anti-crisis management of financial activities of agricultural enterprises in conditions of institutional transformations", Aktualni pytannya ekonomichnykh nauk, vol. 18. <https://doi.org/10.5281/zeno-do.17850457>.
5. Vlasenko, V.A. (2019), "A principled approach to the formation of an anti-crisis program for enterprise development in the context of integration processes", Problemy systemnohopidkhotu v ekonomitsi: zbir. nauk. prats, vol. 4 (72), pp. 142—155. <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2019.142-155>.
6. Methodological and institutional support for selective regulation of commodity markets: monograph [Methodological and institutional support of selective regulation of commodity markets], NAS of Ukraine, Institute of Market and Economic-Ecological Research, IREED NASU, Odesa, Ukraine.
7. Bondarenko, V. M., Bondarenko, L. M. and Sokoliuk, K. Yu. (2019), "Formation of the market-based system of land resources management", Scientific Papers of Cherkasy State Technological University. Economic Sciences Series, vol. 53, pp. 14—22.
8. Yatsenko, O., Andriushchenko, A., Osadchuk, V., Kyryliu, K. O. (2025), "Digital transformation of ecosystems under global challenges", Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology, vol. 4. pp. 265—272. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-4-52>.

Отримано редакцією журналу / Received: 03.02.26

Професійно рецензовано / Revised: 10.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 17.02.26

